

ריאיון עם פרופ' יצחק שיחור: אינטרסים אמריקאים הם שמכתיבים שינויים ביחסי ישראל-סין

גליה לביא | 28 ביולי, 2022

מגעים ראשונים בין ישראל לרפובליקה העממית הסינית החלו בראשית שנות ה-50 במאה הקודמת, ולכאורה ניתן היה לכונן יחסים דיפלומטיים בין המדינות שנים רבות לפני 1992, אז כוננו היחסים בפועל. ביקשנו לברר עם פרופ' יצחק שיחור, ממובילי המחקר בנושא סין בישראל ומהוותיקים שביניהם, כיצד התגבשו היחסים, מה הניע אותם ומה עיכב אותם. מספר גורמים השפיעו על אופי היחסים לאורך השנים, ובכלל זאת שיקולים סיניים, וכן רוסיה, מדינות ערב, איראן והפלסטינים. ועם זאת, דעתו הנחרצת של פרופ' שיחור היא כי ארצות הברית היא הגורם העיקרי, שבהתאם לאינטרסים שלה תרמה מלכתחילה זמנית להידוק היחסים בין ישראל לסין, אך רוב הזמן לריחוק ביניהן.¹

ישראל וסין הן בנות אותו גיל כמעט (ישראל נוסדה במאי 1948 ואילו סין העממית באוקטובר 1949). פרופ' יצחק שיחור מצביע על כך במבט ראשון, נראה היה ששתי המדינות הצעירות חלקו במידה מסוימת נקודות משותפות, שהיו יכולות להיות בסיס ליחסים חמים ביניהן - לפחות עד תחילת שנות ה-50. ביניהן אידיאולוגיה סוציאליסטית; תמיכה מדינית וצבאית של ברית המועצות; ריחוק גיאוגרפי ללא סכסוכים טריטוריאליים; היעדר אנטישמיות בסין; וראיית הציונות כ"תנועת שחרור" לאומית אנטי-אימפריאליסטית, התואמת את רעיונות הקומוניזם הסיני. ואכן, כבר ב-9 בינואר 1950, ישראל הכירה רשמית בסין העממית, הראשונה במזרח התיכון והשביעית בעולם הלא-קומוניסטי.

אם כן, מה השתבש? באותה תקופה, ארצות הברית התייחסה לשלטון הרפובליקני בטאיוואן כממשל הלגיטימי על סין. שיחור טוען, שעל רקע אווירת המלחמה הקרה ומלחמת קוריאה, ארצות הברית דרשה מישראל לא להקים יחסים עם סין ואפילו [איימה עליה](#) בהקשר זה. גם לבייג'ינג, מוסיף שיחור, היו הסתייגויות וממסמכים סובייטים התברר כי כבר ביולי 1951 אמר ראש ממשלת סין ושר החוץ שלה, ג'ואו אן-לאי, לשגריר הסובייטי, שסין לא תכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל מחשש לפגיעה בסיכוייה להקים יחסים עם מדינות אחרות. עמדה זאת לא הייתה ידועה, לא לישראל וגם לא לארצות הברית.

¹ מאמר זה הוא חלק מסדרת מאמרים לציון 30 שנים לכינון היחסים הדיפלומטיים בין ישראל לסין.

ההסתייגות הסינית מיחסים עם ישראל, שלעתים הפכה לעוינות גלויה, נמשכה גם בשנים הבאות, למרות שישראל הייתה מעוניינת ביחסים ואף נמנעה בדרך כלל מלהצביע נגד קבלתה לאו"ם. אך לצד היעדר היחסים הרשמיים, מסביר שיחור, החל משנות ה-50 התקיימו מספר מגעים בלתי רשמיים בין דיפלומטיים משתי המדינות, כאשר לצד החרפת הסכסוך הסינו-סובייטי התרשמה בייג'ינג מהיכולות הצבאיות של ישראל. בה בעת, סין התאכזבה מהפילוגים בקרב הארגונים הפלסטינים, שעזבו את דרך ה"מלחמה העממית" ופנו לדרך הטרור, בניבוי סובייטי.

היחסים החלו להתחמם בשלהי שנות ה-70 ולאורך שנות ה-80. את השיפור תולה שיחור בשיפור שחל ביחסים בין סין לארצות הברית ובקבלת סין לאו"ם ב-1971 על חשבון טאיוואן, בתמיכת ישראל. לדבריו, בשנות ה-80 החלה ישראל למכור נשק וטכנולוגיה צבאית לסין, כנראה בעידודה של ארצות הברית, ואולי ביוזמתה, כדי לחזק את סין נגד ברית המועצות, אויבתה של ארצות הברית במלחמה הקרה. במקביל, לדבריו, החלו גם קשרים בלתי פורמליים מתחומי חקלאות, מדע, תיירות ותקשורת. ובעיקר, החלו להתקיים מגעים בדרג שרי חוץ בעצרת האו"ם השנתית, ולהקמת נציגויות הדדיות בלתי רשמיות, אבל בראשות דיפלומטיים בכירים, שעסקו בתיירות ובקשרי מדע.

בין הסיבות לשיפור ביחסים מונה שיחור את אי-התנגדות ארצות הברית לקשרים בין סין לישראל, במיוחד לאחר שוויינגטון עצמה כוננה יחסים עם בייג'ינג ב-1979; חתימת הסכם השלום בין ישראל למצרים; בלימת חדירתה של ברית המועצות למזרח התיכון; והדגש של סין על פיתוח כלכלי וטכנולוגי בהתבסס על השתלבות גוברת במערכת הבינלאומית, לאחר מותו של מאו דזה-דונג. החלטת סין להקים יחסים דיפלומטיים עם ישראל התקבלה כבר בשלהי שנות ה-80, אבל העיתוי הוכתב על ידי שני אירועים: הראשון, תגובתה המאופקת של ישראל להתקפות הטילים העיראקיות עליה בינואר 1991, שמנעה הסלמה שהייתה פוגעת באינטרסים כלכליים סיניים במזרח התיכון. השני, ועידת מדריד שנערכה בסוף 1991, אשר בעקבותיה הוקמו חמש קבוצות עבודה רב־צדדיות לטיפול בנושאי ביטחון אזורי, שיתוף פעולה כלכלי, פליטים, איכות הסביבה ומשאבי מים. לדבריו, סין רצתה לקחת חלק בקבוצות אלו, אך הייתה מנועה מכך בגלל היעדר יחסים עם ישראל – מה שהוביל לבסוף לכינון היחסים ב-24 בינואר 1992.

בשנים הבאות חלה עלייה חדה בסחר בין הצדדים, מכ-50 מיליון דולר ב-1992 ליותר ממיליארד דולר ב-2001. עשור לאחר מכן כבר עלה הסחר ההדדי על שמונה מיליארד דולר וב-2021 התקרב ל-15 מיליארד דולר. מנגד, כבר מראשית שנות ה-90, על רקע האיבה הגוברת של ארצות הברית לסין, חל משבר ביחסי המדינות בתחום הייצוא הביטחוני לאחר שארצות הברית דרשה מישראל לסגת מהסכמיה עם סין לאספקת מטוסי "פלקון" (מטוס ביון עם מערכת התרעה מוקדמת) ולשדרוג כטב"מ ה"הארפי". בעקבות שתי העסקאות הללו, מסביר שיחור, ארצות הברית כפתה על ישראל חסמים לגבי קשרים צבאיים עם סין, אך קשרים

כלכליים כמעט לא נפגעו - מה שמצביע על נתק בין פוליטיקה לכלכלה. יתרה מכך, לדבריו, החל מ-2013 חל גידול בהשקעות הסיניות בישראל, כמו גם בתחומי המדע והטכנולוגיה, בהקשרים של אקדמייה ותרבות, ואפילו בהקשרים הנוגעים לביטחון פנים, דוגמת האולימפיאדה שנערכה בסין ב-2008 ולוחמה נגד טרור, תוך שיתוף פעולה עם המשטרה העממית החמושה של סין, PAP. בשנים הבאות, טוען שיחור, הלחץ האמריקאי על ישראל לצמצם את קשריה בתחום הייצוא הביטחוני לסין התרחב גם לתחומים אחרים, בעיקר להשקעות סיניות בתשתיות ובחברות ישראליות.

גורמים נוספים, שלכאורה מטילים צל על היחסים בין ישראל לסין הם יחסי סין עם איראן, הקוראת להשמדת ישראל, ותמיכתה ארוכת השנים של בייג'ינג בפלסטינים ודפוסי הצבעותיה באו"ם ובארגונים בינלאומיים. אך שיחור אינו סבור כי בהקשרים אלו יש לישראל מקום רב לדאגה. אשר לאיראן, הוא מטיל ספק לגבי תמיכתה של סין בתכנית הגרעין, ולדבריו בייג'ינג הייתה מעדיפה שאיראן לא תפתח עוצמה גרעינית אשר תדחוף מדינות אחרות באזור (בעיקר ערב הסעודית ותורכיה) לפיתוח דומה. עם זאת, שיחור מסייג את הדברים וטוען שההשפעה הסינית על איראן היא נמוכה מכפי שחושבים, וכי איראן משמשת את סין בעיקר ככלי ניגוח נגד ארצות הברית. כמו כן, הוא מציין שהתנהגותה של איראן באזור, לרבות הקיצוניות האסלאמית שהיא מלבה, תמיכתה בארגוני טרור, איומיה על תובלת הנפט במיצרי הורמוז ותרומתה לאי היציבות האזורית, עומדת בניגוד מובהק לאינטרסים של סין. שיחור גם אינו מתרשם מההסכם הביטחוני ל-25 שנה שנחתם בין סין לאיראן במארכס 2021, ועורר תגובות נגד בישראל ובעולם. לטענתו, ההסכם (שעדיין אינו רשמי) חסר משמעות משפטית, ותכליתו העיקרית היא תעמולה ויחסי ציבור. הוא ממשיך וטוען, שגם אם יקבל ההסכם תוקף של חוזה, הרי שההיסטוריה מראה שאיראן ביטלה כמה חוזים שנחתמו עם סין במגזר האנרגיה שלה. עוד הוא מוסיף, שטווח הזמן שנקבע רחוק מאוד ואין לדעת מה יקרה בעתיד. ולמרות זאת, שיחור מסכם, אם יהיו בעתיד סימנים שההסכם הביטחוני הזה מתממש ונשק עומד לעבור מסין לאיראן, תהיה זו הפרה של ההסכמות בין סין לישראל ולכן, לדבריו, כמנוף לחץ תוכל ישראל לאיים בחידוש אספקת נשק לטאיוואן.

גם לגבי הסוגיה הפלסטינית, שיחור סבור כי למרות דפוס ההצבעות הסיני באו"ם, שמעולם לא היה בעד ישראל, התמיכה בפלסטינים היא "אחד מ'עלי התאנה' האחרונים, המנסים לשמר את אופייה המהפכני של סין". לראיה הוא מביא מדבריו של גורם סיני, שטען באוזניו כי סין נמנעת מתמיכה בישראל בהצבעות בינלאומיות כי, מצד אחד, ההחלטות שמתקבלות הן ברובן המכריע החלטות סרק, שממילא הן חסרות משמעות מעשית, ומצד שני, ההימנעות מאפשרת לסין לטעון כי היא תומכת בערבים ובפלסטינים. לצד התמיכה הסמלית הזו, שיחור מסכם, בפועל "הפער בין קשרי סין עם הפלסטינים וקשריה עם ישראל הוא בלתי נתפס". עוד הוא מזכיר, ש"גם כמה מהמדינות שנחשבות ידידותיות לישראל, בעיקר באירופה, אבל לא רק, נוקטות במשך השנים מדיניות אנטי-ישראלית, לעתים יותר מזו של סין, ולא עולה על דעתו של איש לצמצם את היחסים עימן".

התועלת העיקרית של ישראל מסין היא כלכלית, ושיחור מסביר שהעניין של סין בישראל משקף את צורכי הפנים שלה. אם בשנות ה-80 היה זה הצורך בטכנולוגיות צבאיות, כיום סין מחפשת טכנולוגיות בעיקר מתחומי החקלאות, המים, המזון והבריאות. אך לדבריו, לאחר שארצות הברית התערבה נגד שיתוף הפעולה הצבאי בין ישראל לסין מראשית שנות ה-90, כיום היא יוצאת גם נגד השקעות סיניות בתחומי המדע והטכנולוגיה ובתשתיות בישראל. כפי שניכר מאז שנות ה-50, הוא טוען, כל שינוי ביחסי ישראל-סין, לטוב ולרע, הוא פועל יוצא של אינטרס אמריקאי. בהקשר זה מעניין לציין שלפי [סקר מיוחד](#) שערך המכון הישראלי לדמוקרטיה לקראת ביקור הנשיא ג'ו ביידן בישראל ביולי 2022, כ-57 אחוזים מהיהודים בישראל אינם סומכים על ממשל ביידן שייקח בחשבון את האינטרסים של ישראל במסגרת עיצוב מערכת הקשרים הכוללת בין ישראל לארצות הברית.

שיחור משוכנע שארצות הברית מקובעת בתפיסתה את סין כאיום העיקרי מולה, מתוך ראייה מערבית דיכטומית הרואה במתיחות בין מדינות משחק סכום אפס, במקום לראות בסין שותפה. בעיניו, העוינות האמריקאית כלפי סין היא אחת השגיאות הגדולות במדיניות החוץ של וושינגטון, והוא אף סבור שארצות הברית כבר הפסידה במאבק הזה, אם כי אינה מודעת לכך. יתר על כן, שיחור סבור שישראל יכולה הייתה להיות גורם מתווך בין שתי המעצמות הללו, בדומה לאופן שבו יהודים היו [מעורבים עמוקות](#) במהפכה הקומוניסטית בסין, החל מהחדרת הקומוניזם לסין ועד ניכוס הקפיטליזם לסין ברפורמות של דנג סיא-פינג. יהודים אלו, ממקור אמריקאי, אירופי, או רוסי, השתלבו בתפקידים שונים במדיה הסינית וחלקם אף במוסדות השלטון, ודרך כתיבה, תרגום, תקשורת ופרסומים הם סייעו לגשר על הפער בין סין לבין העולם, ובהמשך גם הצליחו לחבר בין סוציאליזם לקפיטליזם.

שיחור אף גורס שישראל יכולה הייתה ליזום מפגשים אינטלקטואליים דו צדדיים שסייעו לגשר על פערים ויובילו לשיפור יחסי סין-ארצות הברית. ואולם, לדבריו, כיום הסיכוי שמהלך כזה יצליח הוא קלוש ביותר, בעיקר על שום ה"אובססיה האנטי-סינית" מצד ארצות הברית. במציאות זו, הוא ממשיך, וושינגטון אינה מותירה לישראל (וגם לסין) ברירה אלא לתמרן בין שתי המעצמות. אלא ששיחור טוען ש"ישראל אינה צריכה להיכנע לתכתיבים האמריקאיים בהקשר הסיני". אמנם, הוא מדגיש, ארצות הברית היא הנכס הראשון במעלה עבור ישראל במערכת הבינלאומית והאזורית, אך "ישראל היא מדינה ריבונית ועליה לקבוע את החלטותיה בעצמה". לדעתו, הבעיה העיקרית אינה של ישראל, שידעה בעבר ותדע בעתיד להתמודד עם אילוצים כאלה. הבעיה העיקרית היא של ארצות הברית, אשר במאה השנים האחרונות שגתה שוב ושוב במדיניותה כלפי סין ולא הותירה לסין ברירה אלא ליישר קו, לעתים קרובות באי רצון, תחילה עם ברית המועצות ואחר כך עם רוסיה. כך אז וכך גם היום. וליסיום, שיחור מביא מדבריו של פרופ' דניאל פייפס, [שהציע](#) (אם כי בעניין אחר) ל"קובעי המדיניות האמריקאים היוזעים הכל": "במקום להרצות לישראלים, לסעודים ולאחרים, הם צריכים להתחיל ללמוד מהם".